

კახაბერ შვეარდნაძე, რობიზონ ჩეჩელაშვილი,
ვეფხია ჩოჩელი, ნოდარ ხაღური

საგაღმწეო კორუფციის პაპავას ინდექსები

თბილისი

2000

კორუფცია, როგორც საზოგადოებრივი მოვლენა დიდი ხანია არსებობს, მაგრამ მის წინააღმდეგ ბრძოლის პრობლემა განსაკუთრებული სიმწვავე დღეს შეიძინა, როცა თავად კორუფციის მასშტაბი განსაკუთრებით საშიში გახდა; სახეზეა კორუფციის პრობლემის გლობალიზაცია (Elliot (ed.), 1997). შემთხვევითი არ არის, რომ პრობლემის სირთულისა და საზოგადოებისათვის განსაკუთრებით საშიში შედეგების გამო მსოფლიო ბანკის პრეზიდენტის შეფასებით საქმე გვაქვს “კორუფციულ კიბოსთან” (Mauro, 1997 (B), pp. 1, 3).

კორუფცია ჩოლდინს-ის სოციოლოგიურ ლექსიკონში მოცემული განმარტების თანახმად არის ხელისუფლების წარმომადგენელთა მიერ უკანონო პირადი გამორჩენის მიზნით ქცევის მოსალოდნელ სტანდარტებზე უარის თქმა (Джери, Джери, 1999, с. 322).

ეკონომიკურ ლიტერატურაში გაანალიზებულია კორუფციის ბუნება, ფაქტორები, წარმოშობის მიზეზები და შედეგები (მაგალითად, Mauro, 1997 (A), 1997 (B); Rose-Ackerman, 1997; Tanzi, 1995; Левин, Цирик, 1998 (A), сс. 40-47), შესწავლილია შესაბამისი მათემატიკური მოდელები (მაგალითად, Левин, Цирик, 1998 (A), 1998 (B); Полтерович, 1998).

კორუფციის გამოვლენის ერთ-ერთი ფორმა საგადასახადო დანაშაულია, როცა გადასახადის სრული, ან თუნდაც ნაწილობრივი გადახდისაგან თავის აცილების მიზნით საგადასახადო სამსახურის მუშაკები ქრთამის საფასურად “თვალს ხუჭავენ” დასაბეგრ ოპერაციაზე (Свенссон, 1987; Коттке 1998, сс. 535-621). საგადასახადო

ორგანოებში კორუფციის პრობლემა (Chander, Wilde, 1992; Левин, Цирик, 1998 (Б), сс. 34-39) თავისი არსით “ჩრდილოვანი ეკონომიკის” უმნიშვნელოვანესი ნაწილია (Богомолов, 1998, с. 104; Макаров, 1998, с. 38), რომლის ბუნების შესწავლის, შეფასებისა და გაზომვის საკითხებზე არაერთი საინტერესო გამოკვლევაა ჩატარებული (მაგალითად, Adams, Fitchett (ed.), 1992; Bhattacharrya, 1999; Feinstein, 1999; Giles, 1999; Tanzi, 1999; Thomas, 1999; Макаров, 1998); უნდა აღინიშნოს “ჩრდილოვანი ეკონომიკის” პრობლემის სიმწვავე პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაციის პროცესში, როცა დღის წესრიგში დგება ინსტიტუციონალურ გარდაქმნათა აუცილებლობა (პაპავა, ხადური, 1998; Ékes, 1994; Papava, Khaduri, 1997).

კორუფციის მასშტაბის შესაფასებლად სხვადასხვა ტიპის ინდექსი გამოიყენება. წინამდებარე ნაშრომის მიზანია “ჩრდილოვანი ეკონომიკის” იმ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ნაწილის შეფასების მაჩვენებლის განსაზღვრა, რომელიც დაკავშირებულია კორუფციასთან საგადასახადო სისტემაში.

ინდექსი, როგორც ცნობილია ისეთი შეფარდებითი მაჩვენებელია, რომელიც ახასიათებს მოვლენის ცვლილებას დროში (ანუ, დინამიკას), ან მოვლენათა შედარების შედეგს სივრცეში (მაგალითად, ბაკლანოვი, 1977, გვ. 5).

ინდექსების თეორიის ზოგად პრინციპებზე (მაგალითად, ბაკლანოვი, 1977; Аллен, 1980; Кёвеш, 1990; Ковалевский, 1989) დაყრდნობით საქართველოს ეკონომიკის მინისტრის, პროფესორ ვლადიმერ პაპავას მიერ შემუშავებული იქნა საგადასახადო

კორუფციის ინდექსები¹ რომლებიც იძლევიან საგადასახადო კორუფციის საკმაოდ ზუსტი შეფასების საშუალებას (პაპავა, 2000).

“საგადასახადო კორუფციის პაპავას ინდექსების” აგებისათვის უწინარეს ყოვლისა ის პოტენციური საგადასახადო შემოსავლები უნდა განისაზღვროს, რასაც მხოლოდ თავად ეკონომიკის განვითარება უზრუნველყოფს; შემდეგ კი საჭიროა ამ პოტენციური სიდიდის გადასახადების ფაქტიურ ამოღების დონესთან შედარება; ამასთან წინასწარ – გათვლების დაწყებამდე უნდა გამოირიცხოს საგადასახადო კანონმდებლობაში შეტანილი ყოველგვარი ცვლილების ზეგავლენა.

ამოსავალი პარამეტრი, რომლის საფუძველზეც ქვეყნის მასშტაბით ხსენებული ინდექსების გათვლა უნდა მოხდეს, არის მთლიანი შიდა პროდუქტი, ხოლო ეკონომიკის ცალკეული დარგისა, თუ ქვეყნის ცალკეული რეგიონის მიხედვით კი – შესაბამის დარგსა, თუ რეგიონში შექმნილი დამატებული ღირებულება. აღსანიშნავია, რომ ინდექსების აგების მიზნიდან გამომდინარე მთლიანი შიდა პროდუქტის მაჩვენებელი თავის მხრივ მოითხოვს გარკვეულ კორექტირებას, რაც განპირობებულია ამ პარამეტრის სხვადასხვა ელემენტის მიმართ დაბეგვრის განსხვავებული რეჟიმის გამოყენებით.

უწინარეს ყოვლისა მთლიანი შიდა პროდუქტიდან უნდა გამოირიცხოს საგარეო ვაჭრობა.

იმპორტი, როგორც ცნობილია ის ქვეყანაში მოქმედ სხვა გადასახადებთან ერთად საიმპორტო გადასახადითაც იბეგრება. ამავე დროს იმპორტიდან შესაბამისი საგადასახადო შემოსავალი არსებით ზეგავლენას განიცდის ვალუტის გაცვლითი კურსის მხრიდან.

¹ ამ ინდექსებს საქართველოს პარლამენტის თავმჯდომარემ ზურაბ ჟვანიამ “საგადასახადო კორუფციის პაპავას ინდექსები” უწოდა.

იმპორტის მიმართ საგადასახადო კორუფციის დონის შეფასება ცალკე უნდა მოხდეს.

მთლიანი შიდა პროდუქტიდან უნდა გამოირიცხოს ექსპორტის ოდენობა, რამეთუ საერთაშორისო პრაქტიკაში მოქმედი წესის თანახმად, ექსპორტიდან სახელმწიფო ბიუჯეტში შედის მხოლოდ მოგებიდან გადასახადი და ინდივიდუალური საშემოსავლო გადასახადი, რადგანაც ექსპორტი არ იბეგრება დამატებული ღირებულების გადასახადით, აქციზითა და საექსპორტო გადასახადით, რაც ამცირებს რეალურ საგადასახადო ბაზას. ექსპორტის მიმართაც საგადასახადო კორუფციის დონის შეფასების გათვლები ცალკე უნდა ჩატარდეს.

მიზანშეწონილია მთლიანი შიდა პროდუქტიდან ცალკე გამოიყოს ის დარგებიც და რეგიონებიც (მაგალითად რეგიონი, სადაც შექმნილია თავისუფალი ეკონომიკური ზონა), სადაც დაბეგვრის განსხვავებული რეჟიმი გამოიყენება. დარგებს შორის ასეთი, როგორც წესი, სოფლის მეურნეობაა. კერძოდ, საქართველოს სპეციფიკიდან გამომდინარე, აქ პრაქტიკულად დაბეგვრის მხოლოდ ერთი სახეობა – მიწის გადასახადი მოქმედებს. ასეთი დარგისა და რეგიონებისათვის საგადასახადო კორუფციის დონე ცალკე-ცალკე უნდა იქნეს შეფასებული, რაც გათვლის მეთოდის თვალსაზრისით პრინციპში ექსპორტთან დაკავშირებული გათვლების იდენტურია. გათვლების გამარტივების მიზნით დავუშვათ, რომ ქვეყანაში თავისუფალი ეკონომიკური ზონა არ არსებობს.

ინდექსების ფორმალიზაციის მიზნით შემოვიღოთ შემდეგი აღნიშვნები:

Q_0 არის ნომინალური მთლიანი შიდა პროდუქტი საბაზო წელს;

\tilde{Q}_0 – კორექტირებული ნომინალური მთლიანი შიდა პროდუქტი
საბაზო წელს (ზემოთმოყვანილი დაშვებების
გათვალისწინებით²);

Q_1 – ნომინალური მთლიანი შიდა პროდუქტი შესადარ წელს;

\tilde{Q}_1 – კორექტირებული ნომინალური მთლიანი შიდა პროდუქტი
შესადარ წელს (ზემოთმოყვანილი დაშვებების
გათვალისწინებით);

M_0 – საბაზო წელს იმპორტის მოცულობა (აშშ დოლარებში);

M_1 – შესადარ წელს იმპორტის მოცულობა (აშშ დოლარებში);

α_0 – ეროვნული ვალუტის გაცვლითი კურსი საბაზო წელს;

α_1 – ეროვნული ვალუტის გაცვლითი კურსი შესადარ წელს;

X_0 – ექსპორტის მოცულობა საბაზო წელს;

X_1 – ექსპორტის მოცულობა შესადარ წელს;

A_0 – აგრარულ სექტორში შექმნილი და ქვეყნის შიგნით
მოხმარებული დამატებული ღირებულება საბაზო წელს;

A_1 – აგრარულ სექტორში შექმნილი და ქვეყნის შიგნით
მოხმარებული დამატებული ღირებულება შესადარ წელს;

T_0^T – საგადასახადო შემოსავალი საგადასახადო სამსახურის
მიხედვით საბაზო წელს;

T_1^T – საგადასახადო შემოსავალი საგადასახადო სამსახურის
მიხედვით შესადარ წელს;

\tilde{T}_0^T – კორექტირებული საგადასახადო შემოსავალი საგადასახადო

² კერძოდ, კორექტირება ხდება საგარეო ვაჭრობისა და სოფლის მეურნეობაში შექმნილი და ქვეყნის შიგნით მოხმარებული დამატებული ღირებულების გამორიცხვით.

სამსახურის მიხედვით საბაზო წელს (ზემოთმოყვანილი დაშვებების გათვალისწინებით³);

\tilde{T}_1^T – კორექტირებული საგადასახადო შემოსავალი საგადასახადო სამსახურის მიხედვით შესადარ წელს (ზემოთმოყვანილი დაშვებების გათვალისწინებით);

T_0^M – საგადასახადო შემოსავალი იმპორტიდან საბაზო წელს;

T_1^M – საგადასახადო შემოსავალი იმპორტიდან შესადარ წელს;

T_0^X – საგადასახადო შემოსავალი ექსპორტიდან საბაზო წელს;

T_1^X – საგადასახადო შემოსავალი ექსპორტიდან შესადარ წელს;

T_0^A – საგადასახადო შემოსავალი აგრარული სექტორიდან საბაზო წელს;

T_1^A – საგადასახადო შემოსავალი აგრარული სექტორიდან შესადარ წელს.

ამ აღნიშვნების თანახმად:

$$\tilde{Q}_0 = Q_0 + \alpha_0 \cdot M_0 - X_0 - A_0,$$

$$\tilde{Q}_1 = Q_1 + \alpha_1 \cdot M_1 - X_1 - A_1,$$

$$\tilde{T}_0^T = T_0^T - T_0^M - T_0^X - T_0^A,$$

$$\tilde{T}_1^T = T_1^T - T_1^M - T_1^X - T_1^A.$$

მოცემული აღნიშვნების გათვალისწინებით განვსაზღვროთ საგადასახადო შემოსავლების სახელმწიფო ბიუჯეტში მობილიზების პარამეტრები:

³ კერძოდ, კორექტირება ხდება საგარეო ვაჭრობიდან და სოფლის მეურნეობიდან ამოღებულ გადასახადთა გამორიცხვით.

$$t_0 = \frac{\tilde{T}_0^T}{\tilde{Q}_0} \text{ გვიჩვენებს საგადასახადო სამსახურის მიერ}$$

მობილიზებული კორექტირებული საგადასახადო შემოსავლების წილს კორექტირებულ მთლიან შიდა პროდუქტში საბაზო წელს;

$$t_1 = \frac{\tilde{T}_1^T}{\tilde{Q}_1} \text{ კი, - საგადასახადო სამსახურის მიერ მობილიზებული}$$

კორექტირებული საგადასახადო შემოსავლების წილს კორექტირებულ მთლიან შიდა პროდუქტში შესადარ წელს.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, “საგადასახადო კორუფციის პაპავას ინდექსი” გაიანგარიშება როგორც ფაქტიურად მიღებული საგადასახადო შემოსავლების თანაფარდობა პოტენციურ მოცულობასთან. ეს უკანასკნელი კი მიიღება როგორც საბაზო წელს არსებული საგადასახადო შემოსავლების დონისა და საანალიზო წელს შექმნილი კორექტირებული მთლიანი შიდა პროდუქტის ნამრავლი $T_1^{TP} = t_0 \cdot \tilde{Q}_1$, რაც გვიჩვენებს იმ პოტენციურ საგადასახადო შემოსავლებს, რომელიც შეეძლო მიეღო ქვეყანას მხოლოდ ეკონომიკური აქტივობის ცვლილების ხარჯზე, საგადასახადო ადმინისტრირებისა და საგადასახადო კანონმდებლობის უცვლელობის პირობებში.

პოტენციური საგადასახადო შემოსავლებიდან ფაქტიურის გამოკლებით მივიღებთ საგადასახადო შემოსავლების ნაზრდს, ან კლებას, რაც უნდა გამოეწვიოს საგადასახადო ადმინისტრირების სრულყოფას და საგადასახადო კანონმდებლობაში ცვლილებას –

$T_1^{TP} - \tilde{T}_1^T$; საგადასახადო შემოსავლების ამ ნაზრდის, თუ კლების დაპროცენტებით ზემოხსენებულ პოტენციურ საგადასახადო შემოსავლებთან მივიღებთ პოტენციური საგადასახადო შემოსავლის ყოველ ერთეულზე საგადასახადო ადმინისტრირების სრულყოფისა და საგადასახადო კანონმდებლობის ცვლილებით დამატებით მიღებულ ან დაკლებულ საგადასახადო შემოსავალს. თუ გათვლებში წინასწარ ავსახავთ საგადასახადო კანონმდებლობის ცვლილებებს (კერძოდ საბაზო წლის ფაქტიური საგადასახადო შემოსავლების კორექტირება უნდა გახდეს შესადარი წლის საგადასახადო კანონმდებლობის შესაბამისად), მაშინ ეს თანაფარდობა იქნება “საგადასახადო სამსახურში სადაგასახადო კორუფციის პაპავას ინდექსი სოფლის მეურნეობისა და ექსპორტის გათვალისწინების გარეშე”⁴:

$$I_{TC}^T = \frac{T_1^{TP} - \tilde{T}_1^T}{T_1^{TP}} = \frac{t_0 \tilde{Q}_1 - t_1 \tilde{Q}_1}{t_0 \tilde{Q}_1} = \frac{t_0 - t_1}{t_0}.$$

თუ $I_{TC}^T > 0$ ($I_{TC}^T < 0$), მაშინ ადგილი აქვს საგადასახადო კორუფციის დონის ზრდას (შემცირებას)⁵.

როგორც უკვე აღინიშნა სოფლის მეურნეობა გამოყოფილ უნდა იქნეს ცალკე, რადგანაც იქ მოქმედებს დაბეგვრის განსხვავებული

⁴ მოცემული და შემდგომში მოყვანილი ფორმულები შემუშავებულია უშუალოდ ვ. პაპავას მიერ.

⁵ თეორიულად არ არის გამორიცხული, რომ, როცა $I_{TC}^T > 0$ – ეს გამოწვეული იყოს შესადარ წელს საბაზოსთან შედარებით საგადასახადო სამსახურში უფრო დაბალკვალიფიციური კადრების მოზიდვით, ან საერთო მოშვებულობით, ორგანიზებულობის დაქვეითებით, რაც, საბოლოო ჯამში, თუ მთელი სამსახურის არა, მისი ცალკეული მუშაკების მიერ პრინციპში აუცილებლად იქნება გამოყენებული კორუფციის მიზნით. ეს შენიშვნა ვრცელდება ქვემოთ მოყვანილ სხვა ინდექსებზეც.

რეჟიმი. კერძოდ სოფლის მეურნეობისათვის ჯერ განისაზღვრება პარამეტრები:

$$t_0^A = \frac{T_0^A}{A_0} \quad \text{და} \quad t_1^A = \frac{T_1^A}{A_1},$$

სადაც t_0^A და t_1^A შესაბამისად, საბაზო და შესადარ წლებში აგრარული სექტორიდან მიღებული საგადასახადო შემოსავლების ოდენობაა, დარგში შექმნილი დამატებული ღირებულების ერთეულზე.

ამ პარამეტრების მეშვეობით მარტივად დაითვლება აგრარულ სექტორში საგადასახადო შემოსავლების პოტენციური მოცულობა $T_1^{AP} = t_0^A A_1$ და შესაბამისად “სოფლის მეურნეობაში საგადასახადო კორუფციის პაპავას ინდექსი”

$$I_{TC}^A = \frac{T_1^{AP} - T_1^A}{T_1^{AP}} = \frac{t_0^A A_1 - t_1^A A_1}{t_0^A A_1} = \frac{t_0^A - t_1^A}{t_0^A}.$$

აქვე კიდევ ერთხელ ავღნიშნავთ, რომ თუ რომელიმე ქვეყანაში სოფლის მეურნეობის გარდა, რომელიმე სხვა სექტორი (ან რეგიონი) ქვეყანაში მიღებული ერთიანი რეჟიმისაგან განსხვავებული წესით იბეგრება, მაშინ თითოეული ამ სექტორისათვის ცალკე უნდა მოხდეს შესაბამისი ინდექსის გათვლა.

ზემოთ ხაზი უკვე გაესვა, რომ ცალკე შესწავლის საგანია აგრეთვე ექსპორტიც. მიღებული აღნიშვნების თანახმად:

$$t_0^X = \frac{T_0^X}{X_0} \quad \text{და} \quad t_1^X = \frac{T_1^X}{X_1},$$

სადაც t_0^X და t_1^X შესაბამისად, საბაზო და შესადარ წლებში ექსპორტიდან მიღებული საგადასახადო შემოსავლების ოდენობაა ექსპორტის ერთეულზე.

ამ პარამეტრების საფუძველზე გაიანგარიშება ექსპორტიდან საგადასახადო შემოსავლების პოტენციური მოცულობა $T_1^{XP} = t_0^X X_1$ და შესაბამისად “ექსპორტში საგადასახადო კორუფციის პაპავას ინდექსი” იქნება

$$I_{TC}^X = \frac{T_1^{XP} - T_1^X}{T_1^{XP}} = \frac{t_0^X X_1 - t_1^X X_1}{t_0^X X_1} = \frac{t_0^X - t_1^X}{t_0^X}.$$

ზემოთ მოყვანილი ინდექსების საფუძველზე ძნელი გასაანგარიშებელი არ არის, თუ რა დააკლო, ან დამატებით რა მიიღო სახელმწიფოს ბიუჯეტმა საგადასახადო სამსახურში კორუფციის, შესაბამისად ზრდის ან შემცირების საფუძველზე; თუ კი ამ სიდიდეს $(I_{TC}^T T_1^{TP} + I_{TC}^A T_1^{AP} + I_{TC}^X T_1^{XP})$ შევუფარდებთ ეკონომიკის განვითარებით განპირობებულ პოტენციურ საგადასახადო შემოსავლის ოდენობას $(T_1^{TP} + T_1^{AP} + T_1^{XP})$ და შესაბამისი ინდექსებიდან გავითვალისწინებთ, რომ $I_{TC}^T T_1^{TP} = T_1^{TP} - \tilde{T}_1^T$, $I_{TC}^A T_1^{AP} = T_1^{AP} - T_1^A$ და $I_{TC}^X T_1^{XP} = T_1^{XP} - T_1^X$, მაშინ მივიღებთ “საგადასახადო სამსახურში საგადასახადო კორუფციის პაპავას ინტეგრირებულ ინდექსს”:

$$I_{TC}^I = \frac{T_1^{TP} - \tilde{T}_1^T + T_1^{AP} - T_1^A + T_1^{XP} - T_1^X}{T_1^{TP} + T_1^{AP} + T_1^{XP}} = 1 - \frac{T_1^f}{T_1^p},$$

სადაც T_1^f საგადასახადო სამსახურის მიერ შესადარ წელს

ფაქტიურად მობილიზებული საგადასახადო

შემოსავლებია ($T_1^f = \tilde{T}_1^T + T_1^A + T_1^X$);

T_1^P კი, – შესადარ წელს ეკონომიკის განვითარებით განპირობებული ქვეყნის შიგნით შექმნილი პოტენციური საგადასახადო შემოსავლები ($T_1^P = T_1^{TP} + T_1^{AP} + T_1^{XP}$).

თუ $I_{TC}^1 > 0$ ($I_{TC}^1 < 0$), მაშინ საგადასახადო სამსახურში

საგადასახადო კორუფციის დონის ზრდას (შემცირებას) აქვს ადგილი.

საბაჟო სამსახურის ხაზით გათვლების ჩატარებისას დამატებული ღირებულების მაჩვენებლის ნაცვლად აიღება იმპორტის მოცულობა ეროვნული ვალუტის შესაბამის გაცვლით კურსზე გადაანგარიშებით და გაითვლება შემდეგი პარამეტრები:

$C_0 = \frac{T_0^M}{\alpha_0 M_0}$ არის საბაჟო სამსახურის მიერ მობილიზებული

გადასახადების წილი იმპორტში საბაზო წელს;

$C_1 = \frac{T_1^M}{\alpha_1 M_1}$ კი, – საბაჟო სამსახურის მიერ მობილიზებული

გადასახადების წილი იმპორტში შესადარ წელს.

საგადასახადო შემოსავლების პოტენციური დონე საბაჟო სამსახურის ხაზით იანგარიშება, როგორც საბაზო წლის შესაბამისი საგადასახადო შემოსავლების დონის, საბაზო წლის გაცვლითი კურსისა და საანგარიშო წლის მთლიანი იმპორტის ნამრავლით

$$T_{1c}^{MP} = C_0 \alpha_0 M_1.$$

ზემოთმოყვანილი ინდექსების ანალოგიურად “საბაჟო სამსახურში საგადასახადო კორუფციის პაპავას ინდექსი” იქნება:

$$I_{TC}^M = \frac{T_1^{MP} - T_1^c}{T_1^{MP}} = \frac{C_0 \alpha_0 M_1 - C_1 \alpha_1 M_1}{C_0 \alpha_0 M_1} = \frac{C_0 \alpha_0 - C_1 \alpha_1}{C_0 \alpha_0} = \frac{C_0 - C_1 \beta}{C_1},$$

სადაც $\beta = \frac{\alpha_1}{\alpha_0}$ არის ეროვნული ვალუტის გაცვლითი კურსის ზრდის

(კლების) ტემპი.

თუ $I_{TC}^M > 0$ ($I_{TC}^M < 0$), მაშინ საბაჟო სამსახურში საგადასახადო კორუფციის მასშტაბების ზრდას (შემცირებას) აქვს ადგილი.

თუ კი საგადასახადო და საბაჟო სამსახურებში საგადასახადო კორუფციის მასშტაბის ცვლილებას განვიხილავთ ერთობლიობაში, მაშინ მივიღებთ მთლიანად ქვეყნის მასშტაბში ამ მოვლენის შემაფასებელ პარამეტრს – “ქვეყანაში საგადასახადო კორუფციის პაპავას ინტეგრირებულ ინდექსს”:

$$I_{TC}^2 = \frac{T_1^P - \tilde{T}_1 + T_1^{AP} - T_1^A + T_1^{XP} - T_1^X + T_1^{MP} - T_1^M}{T_1^{TP} + T_1^{AP} + T_1^{XP} + T_1^{MP}} = 1 - \frac{T_1^f + T_1^M}{T_1^P + T_1^{MP}}.$$

თუ $I_{TC}^2 > 0$ ($I_{TC}^2 < 0$) მაშინ მთლიანად ქვეყნის მასშტაბში საგადასახადო კორუფციის მასშტაბების ზრდას (კლებას) აქვს ადგილი.

აქ მოყვანილი ინდექსების გარდა შესაძლებელია გამოთვლილ იყოს “საგადასახადო კორუფციის პაპავას ინდექსიც” არასაბიუჯეტო (ჯანდაცვის და დასაქმების) ფონდებში მობილიზებული თანხების მიხედვით.

თუ დავუშვებთ, რომ არასაბიუჯეტო ფონდებში ამოღებული სახსრები შესაბამისად საბაჟო და შესადარ წლებში არის P_0 და P_1 ,

ხოლო ხელფასის ფონდი W_0 და W_1 , შესაძლოა გავიანგარიშოთ აღნიშნულ ფონდებში შემოსავლების მობილიზების შესაბამისი

დონეები $t_0^P = \frac{P_0}{W_0}$ და $t_1^P = \frac{P_1}{W_1}$.

შესადარ ვწელს არასაბიუჯეტო ფონდებში თანხების მობილიზების პოტენციური მოცულობა იქნება $P_1^P = t_0^P W_1$, ხოლო “საგადასახდლო კორუფციის პაპავას ინდექსი” კი

$$I_{PC} = \frac{P_1^P - P_1}{P_1^P} = \frac{t_0^P W_1 - t_1 W_1}{t_0^P W_1} = \frac{t_0^P - t_1}{t_0^P}.$$

თუ $I_{PC} > 0$ ($I_{PC} < 0$), მაშინ არასაბიუჯეტო ფონდებში საგადასახდლო კორუფციის დონის ზრდას (კლებას) აქვს ადგილი.

შეიძლება გათვლილი იქნეს “ქვეყანაში საგადასახადო და საგადასახდლო კორუფციის პაპავას ინტეგრირებული ინდექსი”:

$$I_{TPC}^3 = \frac{T_1 - \tilde{T}_1 + T_1^{AP} - T_1^A + T_1^{XP} - T_1^X + T_1^{MP} - T_1^M + P_1^P - P_1}{T_1^{MP} + T_1^{AP} + T_1^{XP} + T_1^M + P_1^P} = 1 - \frac{T_1^f + T_1^M + P_1}{T_1^P + T_1^{MP} + P_1^P}.$$

ზემოთ მოყვანილი ინდექსები 1999 წლისათვის გაანგარიშებულ იქნა საქართველოს მაგალითზე. შედეგები საკმაოდ საინტერესოა, რამეთუ საგადასახადო სფეროში რეზერვების გამოვლენის შესაძლებლობას იძლევიან. კერძოდ, 1999 წელს საქართველოს საგადასახადო დეპარტამენტის ხაზით „საგადასახადო კორუფციის პაპავას ინდექსი“ -4,3 პროცენტის ფარგლებშია, რაც იმას ნიშნავს,

რომ საგადასახადო სამსახურებში ადმინისტრირების გაუმჯობესების და ამ გზით კორუფციის მასშტაბების შემცირების ხარჯზე ყოველ ერთ ლარ პოტენციურ საგადასახადო შემოსავალზე ბიუჯეტმა დამატებით მიიღო 4,3 თეთრი. სამწუხაროდ რადიკალურად განსხვავებული სიტუაციაა საქართველოს საბაჟო დეპარტამენტის ხაზით, აქ “საგადასახადო კორუფციის პაპავას ინდექსი” 25,2 პროცენტის ტოლია, რაც იმას ნიშნავს, რომ საბაჟო დეპარტამენტში ადმინისტრირების გაუარესების და ამის საფუძველზე კორუფციის ზრდის გამო ყოველ ერთ ლარ პოტენციურ საგადასახადო შემოსავალზე სახელმწიფო ბიუჯეტმა დაკარგა 25,2 თეთრი.

“საგადასახადო კორუფციის პაპავას ინდექსი” გაანგარიშებულ იქნა საქართველოს დარგებისა და რეგიონების მიხედვით. ამ შემთხვევაში მთლიანი შიდა პროდუქტის ნაცვლად აღებულ იქნა დარგში ან რეგიონში შექმნილი დამატებული ღირებულება. აღმოჩნდა, რომ რეგიონების მიხედვით “საგადასახადო კორუფციის პაპავას ინდექსი” მერყეობს +11-დან – -15 პროცენტამდე, ხოლო დარგებში +24-დან (ენერგეტიკასა და ვაჭრობაში) – -30 პროცენტამდე (ჯანდაცვაში). სოფლის მეურნეობაში “საგადასახადო კორუფციის პაპავას ინდექსი” 3 პროცენტს შეადგენს, ანუ აგრარულ სფეროში ადმინისტრირების გაუარესების და ამის საფუძველზე კორუფციის ზრდის გამო ყოველ ერთ ლარ პოტენციურ საგადასახადო შემოსავალზე სახელმწიფო ბიუჯეტმა დაკარგა 3 თეთრი.

აღნიშნული მონაცემების მიხედვით გაანგარიშებული იქნა “ქვეყანაში საგადასახადო კორუფციის პაპავას ინტეგრირებული ინდექსი”, რომელმაც შეადგინა 6,6 პროცენტი, რაც იმას ნიშნავს, რომ ქვეყანაში ეკონომიკური აქტივობის ზრდით განპირობებულ ყოველ 1

ლარ პოტენციურ საგადასახადო შემოსავალზე ქვეყნის ბიუჯეტმა 1999 წელს დაკარგა 6,6 თეთრი.

გაანგარიშებულ იქნა “საგადასახდელი კორუფციის პაპავას ინდექსი”, რომელმაც 1999 წელს 12,9 პროცენტი შეადგინა, რაც იმას ნიშნავს რომ არასაბიუჯეტო ფონდებმა ყოველ ერთ ლარ პოტენციურ საგადასახდელი შემოსავალზე 12,9 თეთრი დაკარგა.

“საგადასახადო და საგადასახდელი კორუფციის პაპავას ინტეგრირებული ინდექსი” 1999 წელს 7,9 პროცენტის დონეზე დაფიქსირდა, რაც იმას ნიშნავს, რომ ქვეყნის ბიუჯეტმა და არასაბიუჯეტო ფონდებმა ყოველ ერთ ლარ პოტენციურ შემოსავალზე 7,9 თეთრი დაკარგა.

და ბოლოს, კიდევ ერთხელ ხაზი უნდა გაესვას რომ “საგადასახადო კორუფციის პაპავას ინდექსები” იძლევა საკმაოდ დეტალურ სურათს, თუ რამდენად უარესდება (ან უმჯობესდება) საგადასახადო კორუფციის დონე ამა თუ იმ დარგში, რეგიონსა, თუ სფეროში, რაც სახელისუფლებო ინსტიტუტებს კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლაში მოქმედების ორიენტირს აძლევს.

ლიტერატურა

- ბაკლანოვი გ.ი., 1977. *ინდექსური მეთოდის ზოგიერთი საკითხი*. თბილისი, თსუ.
- პაპავა ვ., 2000. საგადასახადო კორუმპირებულობის ინდექსი – ქვეყნის ეკონომიკის სურათი. *საქართველოს რესპუბლიკა*, № 28-29.
- პაპავა ვ., ხადური ნ. 1998. პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაციის ინსტიტუციური ანალიზი. *მეცნიერება და ტექნიკა*, № 1-3.
- Adams D. W., Fitchett D. A. (ed.)**, 1992. *Informal Finance in Low-Income Countries*. Boulder, Westview Press.
- Bhattacharyya D. K.**, 1999. On the Economic Rationale of Estimating the Hidden Economy. *The Economic Journal*, Vol. 109, No. 456.
- Chander P., Wilde L.**, 1992. Corruption in Tax Administration. *Journal of Political Economy*. No. 49.
- Ékes I.**, 1994. The Hidden Economy and Income: The Hungarian Experience. *Economic Systems*, Vol. 18, No. 4.
- Elliott K. A. (ed.)**, 1997. *Corruption and the Global Economy*. Washington, Institute for International Economics.
- Feinstein J. S.**, 1999. Approaches for Estimating Noncompliance: Examples from Federal Taxation in the United States. *The Economic Journal*, Vol. 109, No. 456.
- Giles D.E.A.**, 1999. Measuring the Hidden Economy: Implications for Econometric Modelling. *The Economic Journal*, Vol. 109, No. 456.
- Mauro P.**, 1997 (A). The Effects of Corruption on Growth, Investment, and Government Expenditure: A Cross-Country Analysis. In: *Corruption and the Global Economy*. Ed. by K. A. Elliott. Washington, Institute for International Economics.
- Mauro P.**, 1997 (B). *Why Worry About Corruption?* Economic Issues, 6. Washington, IMF.

Papava V., Khaduri N., 1997. On the Shadow Political Economy of the Post-Communist Transformation. An Institutional Analysis.. *Problems of Economic Transition*, Vol. 40, No. 6.

Rose-Ackerman S., 1997. The Political Economy of Corruption. In: *Corruption and the Global Economy*. Ed. by K. A. Elliott. Washington, Institute for International Economics.

Tanzi V., 1995. Corruption: Arm's-Length Relationships and Markets. In: *The Economics of Organised Crime*. Ed. by G. Fiorentini, S. Peltzman. Cambridge, Cambridge University Press.

Tanzi V., 1999. Uses and Abuses of Estimates of the Underground Economy. *The Economy Journal*, Vol. 109, No. 456.

Thomas J., 1999. Quantifying the Black Economy: 'Measurement without Theory' Yet Again? *The Economic Journal*, Vol. 109, No. 456.

Аллен Р., 1980. *Экономические индексы*. М., Статистика.

Богомолов О.Т., 1998. *Реформы в зеркале международных сравнений*. М., Экономика.

Джери Д., Джери Дж., 1999. *Большой толковый социологический словарь* (Collins). Т.1. М., Вече, АСТ.

Кёвеш П., 1990. *Теория индексов и практика экономического анализа*. М., Финансы и статистика.

Ковалевский Г. В. 1989. *Индексный метод в экономике*. М., Финансы и статистика.

Коттке К., 1998. «Грязные» деньги – что это такое?: *Справочник по налоговому законодательству в области «грязных» денег*. М., Дело и Сервис.

Левин М. И., Цирик М. Л., 1998 (А). Коррупция как объект математического моделирования. *Экономика и математические методы*, Т. 34, Вып. 3.

Левин М. И., Цирик М. Л., 1998 (Б). Математические модели коррупции.

Экономика и математические методы, Т. 34, Вып. 4.

Макаров Д., 1998. Экономические и правовые аспекты теневой экономики в

России. *Вопросы экономики*, №3.

Полтерович В.М., 1998. Факторы коррупции. *Экономика и математические*

методы, Т. 34, Вып. 3.

Свенссон Б., 1987. *Экономическая преступность*. М., Прогресс.